

voor actoren om hun werk gedaan te krijgen. Om de evolutie van Brussel tot globale stad te begrijpen, moeten we de stad analyseren vanuit haar specifieke eigenschappen die continu nieuwe transnationale politieke actoren aantrekken.

Deze conclusie benadrukt het belang van de plaats. Sommige plaatsen zijn noodzakelijk omwille van hun intrinsieke kwaliteiten. Deze reaffirmatie van 'plaats' brengt enkele politieke consequenties met zich mee. Aangezien Brussel verschillende kwaliteiten heeft die elders moeilijk te vinden zijn, met name de Europese agglomeratie-economie, zouden lokale politici in staat moeten zijn om te handelen in overeenstemming met hun sterke positie ten opzichte van de transnationale actoren die zich in de stad vestigen. Brussel heeft de kwaliteiten om eisen te stellen aan de transnationale agenten die niet zonder de stad kunnen voor hun economisch overleven of succes.

Camilla Elmhorn is doctor in economische geschiedenis aan de Universiteit van Stockholm, Zweden. Vertaald door Maarten Loopmans.

Literatuurselectie

Amin, A. & N. Thrift (1992) Neo-Marshallian Nodes in Global Networks. In: *International Journal of Urban and Regional Research* 16, no. 4, pp. 571-587.

Elmhorn, C. (2001) *Brussels – A Reflexive World City*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Krugman P. (1996) *Geografi och Handel*. Stockholm SNS: Förlag.

Observaties vanuit Miami

Schaalkwesties bij de analyse van mondiale stedelijke netwerken

Miami, op de wip tussen Noord- en Zuid-Amerika, lijkt op het eerste gezicht een ondergeschikte plaats in te nemen in het wereldsysteem vergeleken met New York, Chicago of Los Angeles. Haar specifieke geografische ligging en geschiedenis heeft van de stad echter het cruciale knooppunt gemaakt voor iedereen die in Latijns-Amerika zaken wil doen. Het hangt er maar vanaf op welke schaal je het netwerk bekijkt.

JAN NIJMAN

Miami bekleedt een buitengewone geografische positie tussen 'Noord' en 'Zuid', oftewel halverwege het centrum en de periferie van het kapitalistisch wereldsysteem. Het is de meest zuidelijk gelegen grote stad in de Verenigde Staten en is verwijderd van de rest van het land door de ligging op het Florida-schiereiland. Economisch en cultureel lijkt de stad minder verbonden met de Verenigde Staten dan met het Caraïbische gebied en Latijns-Amerika. Maar het feit blijft nu eenmaal dat Miami in de Verenigde Staten ligt. Zoals we zullen zien, illustreert Miami haarfijn dat als men de rol van een stad in het wereldstedennetwerk wil bepalen, de uitkomst in grote mate afhangt van je geografische gezichtspunt en de afbakening van regio's. In dit artikel wordt Miami op drie verschillende schaalniveaus geanalyseerd: het mondiale, het nationale en het (internationaal-)regionale niveau. Op elk schaalniveau worden enkele essentiële empirische waarnemingen gepresenteerd over Miami's plaats in het stedelijke netwerk. Het zal blijken dat die waarnemingen sterk variëren. Miami is een fascinerende case-study omdat ze zo duidelijk een fundamenteel theoretisch en methodologisch probleem aangeeft in de studie van netwerken van wereldsteden.

Blik vanuit het centrum

Het mondiale schaalniveau lijkt in principe het meest interessante omdat het alomvattend wordt geacht en omdat 'wereldsteden' in principe een mondiale rol is toebedacht. Maar zijn we wel in staat om die mondiale schaal degelijk in kaart te brengen? Beschikken we over de juiste benadering en hebben we voldoende informatie tot onze beschikking over honderden steden en hun onderlinge verhoudingen? Het antwoord is dat het uiterst moeilijk is om een benadering te ontwikkelen die op een evenwichtige wijze inzicht geeft in de dynamiek van een daadwerkelijk mondiaal stedelijk netwerk. En zelfs als we een dergelijke analyse zouden kunnen opzetten, dan nog zouden de data voor het overgrote deel ontbreken. De meest gebruikte empirische operationalisering van het netwerk van wereldsteden is gebaseerd op de concentratie van besluitvorming en macht in het bedrijfsleven. In de praktijk gaat het hierbij normaal gesproken om de aanwezigheid van hoofdkantoren en meer in het algemeen om de ruimtelijke organisatiestructuur van zeer grote (in principe mondiale) bedrijven. Op deze manier is de mondiale stedelijke hiërarchie een afspiegeling van de bedrijfsmatige organisatie van grote multinationals. De belangrijkste wereldsteden, bijna altijd New York, Londen, en Tokyo, hebben een uitzonderlijk groot aantal hoofdkantoren. Daar onder bevinden zich steden met minder mondiale hoofdkantoren maar wel veel regionale hoofdkantoren. Deze categorie met steden zoals Parijs, Los Angeles, Frankfurt en Singapore is al een stuk breder en de begrenzing varieert nogal. Daar weer onder bevinden zich vele steden met een gering aantal hoofdkantoren en met branches met een kleinere invloedssfeer. Deze vele steden zijn moeilijk op een hiërarchische wijze van elkaar te onderscheiden. Een deel van het probleem is dus dat de ruimtelijke organisatie van de meeste bedrijven, op de hoogste echelons na, geen duidelijke hiërarchische structuur heeft, zodat je er ook niet echt een duidelijke stedelijke hiërarchie kan van afleiden (met uitzondering van een klein aantal leidende wereldsteden).

Deze benaderingswijze is problematisch omdat ze uiterst 'centrisch' is. Het komt er op neer dat steden wereldwijd worden gerangschikt op basis van hun relatie met steden zoals Londen of New York. Bovendien wordt die relatie op een erg eenzijdige manier gemeten in termen van de organisatiestructuur van de desbetreffende

bedrijven. Er is dus geen sprake van een onbevengene exploratie van de aard van het mondiale stedelijke netwerk, maar van een zeer gerichte meting van een zeer specifieke potentiële dimensie. Het is een 'top-down' benadering die beperkt is tot eenrichtingsverkeer vanuit de kern naar de periferie, en beperkt tot bedrijven waarvan we al weten dat ze hoogstwaarschijnlijk een overeenkomstige ruimtelijke organisatie hebben. Deze benadering veronachtzaamt het waarschijnlijke bestaan van dynamische regionale steden-netwerken in grote delen van de wereld (met name in de periferie) én de connecties van die regionale systemen met de belangrijkste wereldsteden die niet lopen via 's werelds grootste bedrijven. Er is dus veel wat we niet te zien krijgen in dergelijke mondiale analyses.

Laten we nagaan hoe Miami meestal tevoorschijn komt uit dergelijke mondiale studies. Het zal inmiddels duidelijk zijn dat de verwachtingen niet te hoog gespannen moeten zijn, wat ook blijkt uit Miami's zeer bescheiden plaats in analyses op mondiale schaal.

Miami staat niet in de top vijftig van wereldsteden op basis van de aanwezigheid van hoofdkantoren en 'first-level subsidiaries' van de 100 grootste bedrijven ter wereld.

In een rangschikking van 123 steden op basis van de aanwezigheid van alle kantoren van de honderd meest mondiale bedrijven in de dienstensector, bevindt Miami zich slechts in de vierde van zes categorieën, in het gezelschap van steden zoals Caracas, Istanbul en Jakarta. Geen enkele van 's werelds honderd grootste bedrijven of van de honderd meest mondiale bedrijven waarnaar hierboven verwezen werd, heeft zijn hoofdkantoor in Miami. Van de vijfhonderd

grootste bedrijven ter wereld heeft er maar één het hoofdkantoor in Miami.

Miami in het nationale systeem

Laten we nog niet concluderen dat Miami geen rol van betekenis speelt in het mondiale stedelijke netwerk, maar gewoon van gezichtspunt veranderen. Misschien krijgen we meer details en een beter inzicht in Miami's plek in de stedelijke hiërarchie als we niet de hele wereld, maar het territorium van de Verenigde Staten als uitgangspunt nemen. Het nationale niveau van analyse is in de literatuur over stedelijke systemen heel gebruikelijk, ook als het gaat om de internationale of mondiale oriëntatie van steden en zeker in een groot land als de Verenigde Staten. Er wordt vaak verondersteld dat wereldsteden ook een prominente rol spelen binnen de nationale grenzen en van steden zonder een belangrijke nationale rol wordt niet verwacht dat ze internationaal of mondiaal van belang zijn.

Er zijn veel studies verricht naar het nationale stedelijke systeem van de Verenigde Staten. Een groot voordeel is natuurlijk dat er veel vergelijkbare data voorhanden zijn. Qua bevolking is het stadsgebied van Miami (bijna 4 miljoen mensen) dertiende in de Verenigde Staten en alleen al daarom is te verwachten dat de stad zich in nationaal verband meer doet gelden dan op mondiaal niveau. Studies die zich beperken tot Amerikaanse steden zijn soms puur gericht op het in kaart brengen van de stedelijke hiërarchie, maar met wat moeite kan men tot op zekere hoogte ook de internationale rol van Amerikaanse steden hieruit afleiden. Zoals de voorbeelden hierna echter aangeven, kan in deze studies de positie van Miami aanzienlijk variëren: Slechts één van de Amerikaanse 'Forbes 500' hoofdkantoren, één van de honderdvijftig grootste Amerikaanse banken, en vijf van de vijfhonderd grootste Amerikaanse advocatenkantoren zijn gevestigd in Miami.

Van alle buitenlandse handel van de Verenigde Staten (import en export) stroomt maar 2,7 procent door het douanegebied van Miami en de stad bekleedt slechts de twaalfde plaats in een rangschikking van de drukste douanegebieden in het land.

Op het gebied van buitenlands bankieren scoort Miami veel hoger. Alleen New York (161) heeft meer vestigingen

van buitenlandse banken dan Miami (48). Chicago (44) en Los Angeles (39) komen op de derde en vierde plaats. Ook in het internationale vliegverkeer is Miami een belangrijke speler. Miami International Airport vervoert de meeste internationale vracht van alle vliegvelden in de Verenigde Staten en is derde gerangschikt op basis van het aantal internationale passagiers, vlak na New York en Los Angeles.

Het is een verwarrend beeld. In bepaalde opzichten lijkt Miami zelfs op nationaal niveau niet mee te tellen, maar andere informatie suggereert juist dat Miami aanzienlijke internationale connecties heeft. Het stedelijke systeem van de Verenigde Staten vormt dan ook niet de meest geschikte regio voor een onderzoek naar de internationale rol van Miami.

De wereld gezien vanuit Miami

Het Caraïbische gebied plus Latijns-Amerika en uiteraard Zuid-Florida, vormen wél de aangewezen regio voor een onderzoek naar de specifieke rol van Miami. Dit blijkt uit de volgende voorbeelden. Binnen deze regio en op deze schaal kan er geen twijfel bestaan over de 'centrale' rol van Miami.

Het gezaghebbende Latijns-Amerikaanse tijdschrift *Revista America Economía* verkoos Miami maar liefs vier jaar achtereen tot de beste zakenstad in Latijns-Amerika (!).

Volgens een survey door hetzelfde magazine onder hooggeplaatste zakenlui in Latijns-Amerika is Miami verreweg de beste stad in de wereld om zaken te doen mét Latijns-Amerika (zie Figuur 1).

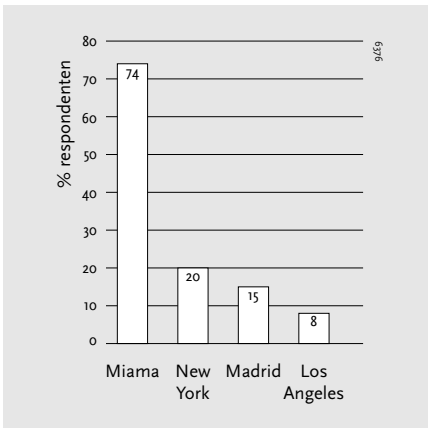
Miami is verreweg de belangrijkste in- en uitvoerhaven voor handel van de Verenigde Staten met Latijns-Amerika en het Caraïbische gebied. Bijna een kwart van alle Amerikaanse handel met Zuid-Amerika, veertig procent van alle handel met het Caraïbische gebied en ruim de helft van alle handel van de Verenigde Staten met Centraal-Amerika gaan door Miami. Dit aandeel is de laatste jaren alleen maar toegenomen.

Miami International Airport verzorgt meer vluchten per dag naar Latijns-Amerika en het Caraïbische gebied dan alle andere vliegvelden in de Verenigde Staten bij elkaar.

Voor de grootste nationale banken in Centraal-Amerikaanse landen is Miami veruit de belangrijkste stad in de wereld

Miami International Airport is een knooppunt in het transportnetwerk tussen de VS en Latijns-Amerika. (Bron: www.miami-airport.com)

Figuur 1: Respondenten kozen de stad waar vanuit volgens hen het beste zaken doen is met Latijns-Amerika bedrijven. (Bron: Revista America Economía)

(bijna vijf maal zo belangrijk als New York) als het aankomt op onderlinge betrekkingen met buitenlandse partnerbanken.

Maar als Miami zo belangrijk is voor het Caraïbische gebied en Latijns-Amerika, waarom komt dat dan niet veel duidelijker naar voren in de analyses op mondiale schaal? Hiervoor zijn drie redenen. Ten eerste hebben Latijns-Amerika en het Caraïbische gebied, net als andere minder ontwikkelde regio's in de wereld, weinig waarde voor het centrum van de wereldeconomie (inclusief de Verenigde Staten). Miami mag dan een enorm aandeel hebben in de handel tussen de Verenigde Staten en de regio, maar die handel bedraagt slechts 6,5 procent van alle Amerikaanse wereldhandel. Op zijn beurt betekent dit dat Miami wel heel belangrijk kan zijn voor de regio, maar helemaal niet zo belangrijk is voor de Verenigde Staten.

In de tweede plaats blijkt Miami niet zozeer van belang als een stad met een hoge concentratie van economische macht, maar profileert het zich als een stad met een groot relationeel vermogen. Zoals al duidelijk was geworden, zijn er in Miami vrijwel geen hoofdkantoren gevestigd van grote mondiale bedrijven. Miami is meer een 'gateway city' waarin aanzienlijke stromen geld, goederen, mensen en informatie samenkomen. Zo kan de stad functioneren als een spil in de regio en als een schakel tussen noord en zuid op het westelijke halfrond. Een dergelijke dynamiek blijft grotendeels onzichtbaar in mondiale analyses die zich richten op de zogenaamde commando- en controlefuncties van wereldsteden.

De derde reden dat Miami onderbelicht blijft in mondiale studies is dat er in deze stad weliswaar veel bedrijven actief zijn, maar voor het overgrote deel minder grote bedrijven of minder grote afdelingen. Een recent onderzoek in Miami heeft aangetoond dat er in Miami maar liefst 1212 internationale bedrijven zijn gevestigd (met een aanwezigheid in twee of meer landen), waarvan er 177 hun hoofdkantoor in Miami hebben. Van elk van deze bedrijven werd vastgelegd in welke stad het hoofdkantoor is gevestigd en van alle bedrijven met een hoofdkantoor in Miami werd bepaald in welke andere steden deze bedrijven actief zijn. Op basis van dit onderzoek kan Miami's positie in het netwerk van wereldsteden vrij nauwkeurig worden bepaald, met dien verstande dat het hier natuurlijk maar om één variabele gaat, namelijk bedrijfsconnecties. De belangrijkste van deze connecties zijn

weergegeven in Tabel 1. Hieruit blijkt dat Miami wel degelijk connecties heeft met topwereldsteden en als een soort schakel fungeert tussen noord en zuid. Het is ook interessant om te zien dat de connecties met topwereldsteden niet tot New York beperkt zijn, maar zich uitstrekken tot Londen, Tokyo, en Parijs. Miami's eigen multinationals zijn, zoals verwacht, voornamelijk actief in Latijns Amerika.

Het netwerk van wereldsteden is veel ingewikkelder dan verondersteld wordt in zuiver mondiale analyses: de ruimtelijke organisatie van de wereldeconomie wordt niet gekenmerkt door een simpele hiërarchische structuur. Er is wel een handjevol wereldsteden van waaruit verreikende macht wordt uitgeoefend, maar daar onder is het netwerk ruimtelijk gefragmenteerd en is 'macht' diffuus verspreid. Voor de meeste steden in de wereld en hun verhoudingen tot andere steden zijn de grote aantallen kleinere bedrijven veel belangrijker dan het relatief kleine aantal grote multinationals die zo'n centrale rol speelt in de meeste studies. Voor elk van die steden dragen die vele kleine bedrijven samen bij tot de cruciale connecties met de wereldeconomie, maar die connecties blijven onzichtbaar in mondiale analyses vanuit het centrum. Daar komt nog bij dat de relaties tussen steden vaak niet simpelweg terug te brengen zijn tot duidelijke hiërarchische verhoudingen, laat staan tot machtsrelaties. Een stad zoals Miami kan een zeer bescheiden rol spelen in de zin van gerichte bedrijfsmatige machtsuitoefening, maar toch een indrukwekkend 'relationeel vermogen' hebben. Deze case-study van Miami illustreert dat we ons meer bewust moeten zijn van de centrische en reductionistische aard van mondiale analyses van stedelijke netwerken. De ironie is dat in deze 'mondiale' analyses grote delen van de wereld buiten het gezichtveld worden gemanoeuvreed. Dit betekent dat er een grote behoefte is aan gedecentraliseerde dataverzameling in steden rond de wereld. Dit vereist al buitengewoon veel werk en dan moeten de stukjes van de puzzel ook nog aan elkaar worden gepast.

Jan Nijman is professor aan de afdeling Geografie en Regionale Studies van de Universiteit van Miami.

Tabel 1: Miami's machtspositie in het mondiale stedelijke netwerk.

Top-tien van de steden met het grootste aantal hoofdkantoren van multinationals die actief zijn in Miami (# hoofdkantoren)		Top-tien van de steden met het grootste aantal branches van multinationals die hun hoofdkantoor hebben in Miami (# branches)	
New York	(66)	São Paulo	(51)
Londen	(45)	Mexico City	(43)
Parijs	(40)	Buenos Aires	(32)
Tokyo	(28)	Caracas	(32)
Madrid	(28)	New York	(26)
Chicago	(27)	Bogota	(24)
São Paulo	(12)	Santiago	(23)
Amsterdam	(11)	Hong Kong	(23)
Atlanta	(10)	Londen	(18)
Zurich	(10)	Dallas	(16)